

Darja Fišer in Špela Vintar

Uvajanje prevajalskega namizja v delovni proces prevajalske agencije

The Integration of Translator's Workbench into the Workflow of a Translation Agency

Povzetek

Prispevek opisuje uvajanje prevajalskega namizja Trados v delovni proces slovenske prevajalske agencije. Pri vrednotenju uspešnosti novega načina dela primerja rezultate pred uporabo namizja s sedanjimi, pri čemer upošteva tudi stroške, povezane z uvajanjem novih tehnologij v projekt, prednosti in slabosti izbranega namizja ter zadovoljstvo vseh sodelujočih v prevajalskem projektu. V zaključku prispevek še nakaže možnosti uporabe opravljenega dela pri projektih v prihodnosti.

Abstract

The paper describes the integration process of Trados translation solutions into an ongoing project of a translation agency in Slovenia. In order to evaluate whether this decision was successful, results of the new working practice are compared to the results achieved in the past. Along with the advantages and limitations of the translator's workstation, possibilities of applying the experience and databases gained in this project to other similar projects in the future are discussed.

1. Uvod

Za uporabo prevajalskih tehnologij se zadnja leta tudi v Sloveniji odloča vse več prevajalcev oziroma njihovih delodajalcev, ki želijo ostati konkurenčni in naročnikom zagotavljati kakovostne prevode v najkrajšem možnem času in po sprejemljivi ceni. Zaradi nedostopnosti najrazličnejših jezikovno vezanih orodij za slovenski jezik navadno posegajo po prevajalskih namizjih, ki vključujejo pomnilnik prevodov, orodje za vzporejanje besedil in orodje za gradnjo terminoloških baz, poleg tega pa omogočajo tudi lažje načrtovanje in vodenje prevajalskih projektov. O izkušnjah pri rabi teh orodij pri nas in v tujini je poročalo že več avtorjev, predvsem v zvezi s prevajanjem zakonodaje EU (Krstič, Belc, 1999; Željko, 2000, Taes 2001).

Prispevek spremlja eno mlajših in manjših prevajalskih agencij v Sloveniji pri odločitvi za prehod na delo s prevajalskim namizjem Trados. Agencija nima »hišnih« prevajalcev, temveč vse prevode zaupa zunanjim sodelavcem. Prvopodpisana avtorica prispevka je sodelovala pri celotnem projektu in v agenciji opravila večino nalog, potrebnih za začetek dela s Tradosom. Najprej sta opisana prevajalski projekt, pri katerem je agencija začela uporabljati prevajalsko namizje, in način dela pred nakupom Tradosa.

Predstavitvi pripravljalnih nalog, potrebnih za prehod na delo s Tradosom, sledi vrednotenje odločitve za nakup prevajalskega namizja, pri čemer so upoštevani stroški uvajanja prevajalskih tehnologij v prevajalski projekt, ki že teče, ter primerjava količine in kakovosti

opravljenih prevodov in zaslužka pred uporabo Tradosa in danes.

V nadaljevanju so opisani prednosti in slabosti dela s Tradosom ter mnenja prevajalcev o tem prevajalskem namizju, prispevek pa sklene premislek o možnostih uporabe opravljene-ga dela in pridobljenih izkušenj pri podobnih projektih v prihodnje.

2. Opis dela pred uporabo Tradosa

Projekt, zaradi katerega smo se v agenciji odločili za uvedbo Tradosa, je prvi obsežnejši in dolgoročnejši prevajalski projekt te agencije. Začel se je septembra 2002, ko je naročnik za obdobje enega leta potreboval prevode strokovno zahtevnih bančniških besedil iz slovenščine v angleščino, in sicer za približno sto prevajalskih strani na mesec. Gradivo je bilo delovne narave, prevodi pa so bili namenjeni tujim članom nadzornega sveta za interno rabo. Naročnik prevodov ni potreboval vsak dan, temveč pred sejami nadzornega odbora, zaradi česar je bil ritem dela neenakomeren in roki za dokončanje prevodov dokaj kratki.

Glede na naročnikove potrebe smo v agenciji pridobili pet stalnih zunanjih sodelavcev, specializiranih za bančništvo in finance. Delo je potekalo tako, da je naročnik po elektronski pošti agenciji poslal izvirna besedila, koordinator projekta pa jih je razdelil med prevajalce. Ti so bili odgovorni za strokovno in jezikovno ustreznost prevodov. Prevod so po elektronski pošti vrnili agenciji, koordinator projekta pa ga je izročil naročniku. Agencija je imela zgolj vlogo posrednika med naročnikom in prevajalci, pri čemer je bila njena glavna naloga zagotavljanje pravočasne dostave prevoda naročniku. Že po prvi seji pa se je pokazalo, da bo treba prevesti več kakor sto strani na mesec, zato smo po dveh mesecih poiskali še pet sodelavcev.

Vsa naročnikova besedila so se nanašala na bančništvo in finance. Potreboval je prevode finančnih izkazov in poročil, izjav za javnost, va-

bil na seje nadzornega odbora, zapisnikov sej in drugega gradiva.

Tematsko so se besedila delila na naročnikovo tekočo problematiko in na dolgoročne dejavnosti, zato je bilo med njimi kmalu zaznati vsebinsko sorodnost in kontinuiteto. Koordinator projekta je prevajalcem delo lajšal tako, da jim je, če je le bilo mogoče, vedno pošiljal besedila istega tipa.

Čez nekaj časa so prevajalci ugotovili, da se v besedilih včasih ponavljajo samo strokovni izrazi, drugič pa celi odstavki (npr. pri navajanju odločb Banke Slovenije). Nekateri so si zato začeli izdelovati preglednice z izrazi v izvirniku in prevodu in ponavljajoče se dele besedil kopirali iz prejšnjih prevodov.

Uporabo pomnilnika prevodov je predlagala prevajalka, ki je pri delu za druge naročnike že uporabljala Wordfast (URL: <http://www.wordfast.net>) in je poznala prednosti orodij za računalniško podprto prevajanje. V agenciji smo po ogledu Wordfaste ugotovili, da bi za projekt potrebovali zmogljivejše orodje. Za Déjà Vu (URL: <http://www.atril.com>) se nismo odločili zaradi Excelu podobnega uporabniškega vmesnika, saj so bili prevajalci bolj vajeni dela z Wordom. Prav povezava Workbench z Wordom je bila eden najpomembnejših razlogov za nakup Tradosa. Zunanji sodelavci so kupili osnovni paket Freelance, v agenciji pa smo kupili dva paketa Language Service Providerja, ki omogoča prevajanje na mreži, pri čemer polni pomnilnik več prevajalcev hkrati.

3. Priprava na delo s Tradosom

Pred uporabo Tradosa je bilo treba pripraviti ustrezno tehnično okolje, namestiti namizja na računalnike, pripraviti izobraževanje za prevajalce in izdelati pomnilnik prevodov ter terminološko bazo. V agenciji smo z intenzivnim delom vse pripravljalne dejavnosti opravili v dveh mesecih.

3.1. Tehnične zahteve

Za sprejemanje in pošiljanje besedil ter baz po elektronski pošti potrebujejo prevajalci hitro internetno povezavo (ISDN, ADSL ali po kabelskem omrežju), za uspešno namestitev Tradosa pa mora njihov osebni računalnik izpolnjevati nekatere sistemske zahteve: imeti mora vsaj 166-megaherčni procesor Pentium II, 64-megabajtni pomnilnik, vendar proizvajalec priporoča vsaj 128-megabajtnega, vsaj 150 MB prostora na disku, miško ali podobno napravo in 17-palčni zaslon. Na računalniku mora biti nameščen vsaj operacijski sistem Windows 98, vendar proizvajalec priporoča Windows NT, Windows 2000 ali Windows XP, poleg tega morata biti nameščena še vsaj MS Office 97 in Microsoft Internet Explorer 5.5 (Trados, 2003).

Zaradi naštetih zahtev so si prevajalci uredili ADSL in kupili potrebno opremo. Agenciji zaradi prehoda na Trados ni bilo treba dokupiti nobene strojne niti programske opreme, morala pa je poskrbeti za varnost prenosa podatkov s certifikati, saj so besedila zaupne narave. Ker je naročnik nekatera besedila priskrbel v formatu pdf ali pa celo na papirju, smo kupili še optični čitalnik in OCR.

3.2. Namestitev Tradosa na osebne računalnike

Čeprav proizvajalec zagotavlja, da z namestitvijo Tradosa uporabniki ne bi smeli imeti težav, se je koordinator projekta odločil, da ga bo prevajalcem pomagal namestiti. Večina namestitev je res potekala nemoteno in je bila končana v nekaj minutah, pri nekaterih računalnikih pa se je pojavilo nekaj težav.

Pri več kot polovici namestitev se v Wordu niso pravilno izpisovali šumniki, vendar je Tradosov zastopnik za to napako zelo hitro priskrbel popravek. Pomnilnik prevodov tudi ni deloval, če je bilo v nadzorni plošči v lokalnih nastavitvah za ločila v seznamu nastavljeno podpičje; treba ga je bilo spremeniti v vejico. Pri naslednjem zapletu je bila namestitev Tradosa sicer nemotena, vendar v Wordu ni bilo mogoče odpreti prevodne enote (z ukazom

Open/Get). Ugotovili smo, da tega ne dopušča protivirusni program Kasperski, zato smo ga morali zamenjati z Nortonom. Zadnja težava pa je bila s pomnilnikom prevodov na nekem računalniku, ki ob ustvarjanju nove baze prevodov iz neznanega razloga ni samodejno ustvaril podpornih datotek (s končnicama log in csv). Te smo morali ustvariti ročno, nato je pomnilnik deloval nemoteno.

3.3. Izobraževanje prevajalcev

Ker razen prevajalke, ki je že uporabljala Wordfast, še nobeden od sodelavcev nikoli ni delal s prevajalskim namizjem, smo pred začetkom dela s Tradosom pripravili izobraževanje zanje. Povabili smo jih na celodnevni seminar, na katerem smo jim predstavili koncept pomnilnika prevodov na splošno in način dela z Workbenchem, WinAlignom in MultiTermom, v drugem delu seminarja pa so vsak na svojem računalniku vadili najpomembnejše operacije za prevajanje s Tradosom (odpiranje baze in priprava delovnega okolja, analiza izvirnega besedila, odpiranje in zapiranje prevodnih enot, vstavljanje nespremenljivk (*placeables*) in terminologije, iskanje po konkordancah, čiščenje prevoda). Za prevajalce smo pripravili tudi osnovna navodila za delo s Tradosom.

3.4. Priprava projekta

Glavne naloge v pripravljalni fazi so bile priprava delovnega okolja, ustvarjanje pomnilnika prevodov in terminološke baze ter izvedba seminarja za prevajalce. Že pred nakupom Tradosa smo na strežniku (Intel Pentium 4, 1,6 GHz, 1.024 MB RAM) ustvarili pogon P: Prevodi, na katerem smo v ustrezne mape shranjevali izvirna besedila in prevode teh besedil. Za začetek dela s Tradosom pa smo nekoliko spremenili organizacijo dokumentov in dodali nekaj podmap (za pomnilnik prevodov in terminološko bazo).

3.4.1. Izdelava pomnilnika prevodov

Ker je projekt tekel že več mesecev pred nakupom Tradosa, smo imeli obsežen arhiv prevodov. Z njimi smo napolnili pomnilnik, vendar smo jih prej morali poravnati z WinAlignom. Ta je projektno zasnovan, tako smo lahko hkrati poravnali več sorodnih dokumentov.

Pri ustvarjanju pomnilnika smo izbrali izhodiščni in ciljni jezik ter format dokumentov, ki smo jih želeli poravnati. Z WinAlignom lahko poravnamo vse dokumente, ustvarjene z MS Officeem, poleg tega pa še dokumente v formatu HTML, SGML, XML in TRADOSTag, vendar lahko pri enem projektu delamo samo z dokumenti istega formata. S tem nismo imeli težav, saj je naročnik enake dokumente vedno pripravil v istem formatu. Vabila in gradivo za seje so bila vedno napisana v Wordu, finančni izkazi pa v Excelu.

Nato je bilo treba izbrati dokumente, ki smo jih želeli poravnati, in nastaviti stopnjo občutljivosti za obliko dokumenta pri vzporejanju (slogi, pisava, številčenje). Število napak zaradi oblikovanja dokumentov je bilo mogoče zmanjšati s spreminjanjem oblikovanja izvirnika in nanašanjem enakega oblikovanja v prevod z možnostjo AutoFormat.

Zaradi segmentacijskih pravil WinAlign napačno ločuje tiste prevodne enote, pri katerih se pojavlja pika na koncu krajšav in vrstilnih števnikov. Tem napakam smo se izognili z izdelavo posebnih seznamov besed, pri katerih orodje za vzporejanje ne obravnava pike kot končnega ločila (seznam krajšav: npr. g. Novak, dr. Kovač in 15. seja, 28. september; seznam besed, ki sledijo vrstilnim števnikom: januar, februar, marec, april, maj, junij, julij, avgust, september, oktober, november, december, redna, redne, redni, redno, izredna, izredne, izredni, izredno, člen, členu, členi, členih, členov, nadstropje, nadstropju, srečanje, srečanja, srečanju). Seznama smo sproti sestavljali in dopolnjevali glede na primere, na katere smo naleteli v besedilih.

Ko je WinAlign poravnal besedila, je bilo treba rezultate pregledati in morebitne napake popraviti ročno. Primerjanje vsakega segmenta

posebej je zamudno in utrudljivo delo, še posebej pri dolgih besedilih. Zato je zelo dobrodošla možnost pregleda samo tistih izhodiščnih segmentov, ki jih je program povezal z dvema prevodnima segmentoma. Napačno poravnane segmente smo pravilno povezali ročno. Pregledane in poravnane segmente smo pred izvozom opremili s potrebnimi administrativnimi podatki. V atributna polja smo vnesli ime prevajalca, ime naročnika in strokovno področje, v besedilno polje pa vrsto dokumenta.

Drugi del izdelave pomnilnika prevodov je ustvarjanje baze, v katero lahko uvozimo poravnane segmente. Enako kot v WinAlignu smo izbrali izhodiščni in ciljni jezik ter administrativna polja (datum nastanka prevoda, ime prevajalca ipd.). Ker smo pomnilnik prevodov ustvarjali iz arhiva, smo v pomnilniku dovolili shranjevanje različnih prevodov za identične izhodiščne segmente. Te prevode smo kasneje s sodelovanjem vseh prevajalcev postopoma poenotili.

Za poznejše upravljanje pomnilnika so pomembna tudi atributna in besedilna polja, s katerimi opremo prevodne enote in jih pozneje lahko tudi filtriramo. V atributna polja na primer vnašamo strokovno področje in ime naročnika, v besedilna pa ime dokumenta. Za ta projekt je zelo pomembno ločevanje med zaupnimi in nezaupnimi besedili, saj zaupnih ne smemo dati prevajalcem, ki pri prevajanju teh besedil niso sodelovali.

Nato je bilo treba nastaviti ustrezno lokalizacijo slovenskega zapisa števil, datumov in ur v angleško obliko. Tako prevajalcem ni treba zamenjevati decimalnih vejic s pikami ipd. Pred uvozom poravnanih prevodov smo postavili še segmentacijska pravila ter vnesli sezname krajšav in vrstilnih števnikov. Pomembna je tudi nastavitve, pri kateri se spremenjena prevodna enota v pomnilnik ne shrani, saj bi tako lahko ustrezne prevode zamenjali z neustreznimi.

Na strežniku smo ustvarili posebno mapo za shranjevanje varnostnih kopij in v pomnilniku določili pot do nje ter nastavili še barve izvirnega besedila (modra) in prevoda (črna za popolne in zelena za meglene zadetke). Pri izdelavi pomnilnika prevodov smo nazadnje uvozili še

prejšnje prevode, ki smo jih poprej poravnali z WinAlignom. Uvoz je bil zelo hitro končan, začetno število prevodnih enot v pomnilniku prevodov je bilo 4926.

3.4.2. Izdelava terminološke baze

Pred začetkom dela s Tradosom je bilo treba izdelati terminološko bazo. Projekt je pred vpeljavo Tradosa tekel skoraj leto dni, tako da so prevajalci rešili že kar nekaj terminoloških težav. Nekateri prevajalci so za svoje potrebe sestavljali sezname pomembnih izrazov z angleškimi prevodi, ki smo smo jih vnesli v MultiTerm.

Ustvarjanje terminološke baze je poenostavljeno s čarovnikom. Za ta projekt smo izbrali predlogo za dvojezični glosar (angleščina in slovenščina) in določili opisna polja (področje, razlaga, vir, opomba ipd.). Za hitrejšo vnašanje smo v MultiTermu izdelali posebno masko, v kateri so vnaprej določena polja in njihove vrednosti. Primer, razlago in vir smo dodali samo, kadar je bilo treba.

Med polnjenjem terminološke baze je bilo treba prevode s pomočjo konkordanc preveriti v pomnilniku prevodov. Veliko izrazov so prevajalci prevajali različno, vendar tega do prehoda na Trados sploh nismo vedeli. Za enotno terminologijo smo se dogovorili na internem forumu, dostopnem samo prevajalcem, ki sodelujejo pri tem projektu, nato pa smo terminne popravili še v pomnilniku prevodov. S tem smo zagotovili enotnejše prevode kot pred uporabo Tradosa.

Terminološka baza je na začetku štela približno sto vnosov, vendar je zaradi obilice prevajalskega dela in časovne stiske nismo mogli redno dopolnjevati, zato je ob koncu spremljanja projekta štela manj kot dvesto vnosov. Vse druge izraze iščemo s konkordancami.

3.5. Opis dela s Tradosom

Ko smo končali pripravljalne naloge, smo popolnoma prešli na delo s Tradosom. Bistvo

dela se ni spremenilo; še vedno je naročnik projekta izvirna besedila poslal koordinatorski, ta pa jih je razposlal prevajalcem. Po opravljenem delu so jih ti vrnili koordinatorski, da je prevode oddal naročniku. Če pa projekt pogledamo poglobljeno, se izkaže, da smo v agenciji dobili veliko novih nalog, s katerimi se prej nismo ukvarjali.

3.5.1. Nove naloge

Ob prejemu besedil mora po novem koordinator projekta najprej ugotoviti, kolikšen delež teh besedil je že v pomnilniku prevodov in koliko morajo prevajalci prevesti na novo. Nato besedila skupaj z zadnjo različico pomnilnika prevodov in terminološke baze pošlje prevajalcem. Po opravljenem delu ti agenciji vrnejo neočistene prevode, torej dokumente, v katerih je shranjen izvirnik vzporedno s prevodom. Pred oddajo prevodov mora koordinator besedila očistiti, posodobiti bazo in iz prevodov izločiti izvirna besedila.

Koordinatorjeve začetne in končne naloge sicer niso zahtevne, vseeno pa zanje potrebuje nekaj časa, saj je prevajalcev deset in mora koordinator prav tolikokrat posodobiti bazo, ko so prevodi končani. Te dodatne naloge se še posebej poznajo pri nujnih prevodih, ki morajo biti opravljeni v enem dnevu. Koordinatorjevega dela ne more opraviti nihče drug, saj administrativno osebje ne zna delati s Tradosom, poleg tega pa Tradosa nima nameščenega nihče razen koordinatorskega in prevajalskega. S tem je postal projekt bolj odvisen od koordinatorskega kot prej.

Z uvedbo Tradosa novih nalog ni dobil le koordinator, več je bilo tudi vzdrževalnih opravil, kot so popravljanje prevodnih enot v pomnilniku prevodov in terminološki bazi, posodabljanje terminološke baze in vzporejanje besedil za pomnilnik prevodov. Tega ne more početi ne administrativno osebje ne koordinator projekta, saj je treba poleg Tradosa dobro poznati tudi oba jezika, koordinator pa ni jezikoslovec. Prevajalci teh opravil ne morejo opravljati iz dveh razlogov: nimajo dostopa do glavnega pomnilnika prevodov, pa tudi časa nimajo do-

volj, saj imajo veliko dela že s prevajanjem samim. Zato se je projektu pridružil še vzdrževalec podatkovnih baz.

4. Vrednotenje dela s Tradosom

Kako uspešen je bil prehod na Trados, je mogoče ugotoviti s primerjavo stroškov za uporabo namizja, količine in kakovosti prevodov ter mnenj vseh udeleženi v prevajalskem projektu: naročnika, prevajalcev, predvsem pa agencije, ki se je za Trados odločila.

4.1. Stroški

Pri prehodu na Trados se ne moremo izogniti stroškom. Med enkratne stroške spadajo stroški nabave strojne (optični čitalnik) in programske opreme (Trados LSP, certifikati, OCR), stroški priprave pomnilnika prevodov in terminološke baze ter stroški izobraževanja. Ti so za agencijo znašali približno poldrugi milijon tolarjev. Z uporabo Tradosa nastajajo tudi tekoči stroški, ki zajemajo stroške vzdrževanja strojne (nadgradnje in nove različice) in programske opreme (zamenjava in nakup dodatne potrebne opreme), stroške vodenja projekta ter stroške vzdrževanja in posodabljanja pomnilnika prevodov in terminološke baze. Vzdrževanje opreme za zdaj še ni bilo potrebno, saj agencija uporablja Trados manj kot leto dni in ima zadnjo različico namizja.

V primerjavi s prejšnjim obdobjem so se nekoliko zvišali stroški vodenja projekta in stroški vzdrževanja baz podatkov; koordinator jih ocenjuje na približno 300 tisoč tolarjev na mesec.

4.2. Analiza korpusa

Vseh dokumentov, ki smo jih do konca raziskave prevedli, je 1230. Med njimi je največ poročil projektnih skupin in finančnih poročil

(finančni izkazi, bilance stanja, bonitete podjetij ipd.). Sledijo predlogi sklepov, izvlečki iz Uradnega lista, odločbe Banke Slovenije ipd., ki spadajo med gradivo za seje, nato sporočila za javnost, vabila na redne in izredne seje ter zapisniki sej. Leta 2003 smo za naročnika prevedli tudi letno poročilo, v kategorijo »drugo« pa sodijo prevodi intervjujev, člankov in poslovne korespondence.

Vrsta dokumentov	Št. dokumentov
poročila projektnih skupin	381
finančna poročila	375
gradivo za seje	134
sporočila za javnost	106
zapisniki sej	25
vabila na seje	25
letna poročila	1
drugo	183
Skupaj	1.230

Slika 1: Razporejenost besedil po kategorijah

Pregled dokumentov je pokazal, da so besedila kratka, saj je povprečna dolžina dokumentov 3,59 prevajalske strani¹. Največ dokumentov je bilo dolgih stran ali manj (448), sledila so besedila, dolga dve do pet strani (383) in šest do deset strani (213), najdaljše (94 strani) pa je bilo letno poročilo.

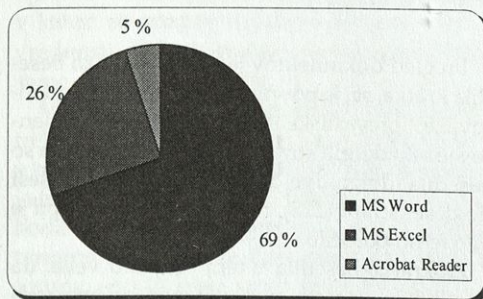
Za kratka besedila v tem projektu velja, da je njihova notranja ponovljivost majhna (odstotek), pri daljših besedilih pa naraste tudi na 7 odstotkov. Povsem drugače je z medbesedilno ponovljivostjo, saj jo zahtevajo že stalne vrste besedil (bilance stanja, bonitete podjetij, vabila na seje ipd.). Poleg tega je za naročnikovo okolje značilna raba ustaljenih sporazumevalnih vzorcev, stalnih besednih zvez in terminologije.

Seveda smo včasih dobili besedila, ki s prejšnjimi nimajo čisto nič skupnega. Vendar smo nemalokrat naleteli tudi na besedila z 80- do 90-odstotno zunanjo ponovljivostjo. To se do-

¹ Prevajalska stran pomeni 1500 znakov brez presledkov. Upoštevana je dolžina izvirnikov.

gaja predvsem pri novih različicah že prevedenih dokumentov, na primer pri prevajanju spremenjenih zapisnikov sej, ko je treba prevesti samo spremembe. Večinoma pa imamo opravka z besedili s približno 20- do 25-odstotno ponovljivostjo, kar pomeni, da je toliko odstotkov besedila že prevedenega in shranjenega v pomnilniku.

Večina dokumentov, ki smo jih dobili v prevajanje, je bila sestavljena v formatu doc. S temi besedili je delo najpreprostejše, saj prevajalci MS Word poznajo najbolje in je tudi zelo dobro povezan s Translator's Workbenchem. Nekaj več kot četrtina dokumentov je bila v formatu xls – prevajalci so jih prevedli s TagEditorjem, Tradosovim posebnim prevajalskim okoljem za prevajanje kompleksnejših besedilnih formatov. Dokumente, ki smo jih dobili v formatu pdf ali celo v neelektronski obliki, je bilo treba pred prevajanjem obdelati z optičnim čitalnikom in OCR ter jih shraniti v format, primeren za delo s Tradosom.

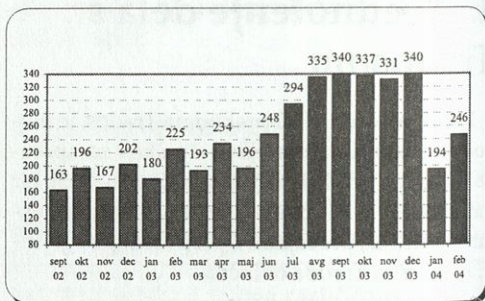

Slika 2: Prikaz razporeditve besedil glede na format

4.1. Količina prevodov

Projekt se je začel s petimi prevajalci, po dveh mesecih se jim jih je pridružilo še pet. Leta 2002 je vsak prevedel v povprečju 27,18 strani na mesec, leto kasneje 27,11 strani na mesec, v začetku leta 2004 pa 22 strani. Sprva je naročnik prosil za prevajanje sto strani na mesec, vendar je to presegel že prvi mesec. Vsi prevajalci skupaj so pred nakupom Tradosa prevedli

2004 strani, s Tradosom pa 2417 strani, skupno 4421 strani. V mesecih, ko so člani nadzornega sveta imeli redne seje (okt., dec., febr., apr. in jun.), je bilo dela več, saj smo takrat poleg rednih prevodov prevajali še gradivo za seje in zapisnike.

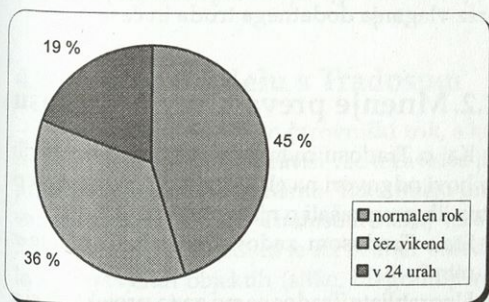
Slika 3: Količina prevodov od septembra 2002 do februarja 2004

V poletnih mesecih 2003 so potrebe po prevodih močno narasle predvsem zaradi sprememb načina poslovanja in z njimi povezanih naročnikovih dejavnosti. Več je bilo sestankov in izrednih sej, okrepilo se je tudi obveščanje javnosti. Povečane potrebe po prevodih se povsem naključno časovno ujemajo s preходом agencije in njenih sodelavcev na delo s Tradosom. Za začetek dela po novem sistemu smo izbrali poletne mesece v prepričanju, da bo zaradi letnih dopustov prevodov manj in bomo vsi vpleteni imeli več časa, da se privadimo na nov način dela. Večjih začetniških težav ni bilo, pri tem pa je treba tudi poudariti, da brez Tradosa poleti v polovični sestavi nikakor ne bi zmogli vsega dela.

Največ (340 strani) so prevajalci prevedli septembra, ko je naročnik najdejavneje reševal zaplete pri novem načinu poslovanja, in decembra, ko je zaključeval finančno leto. Prva dva meseca leta 2004 sta bila bolj umirjena, primerljiva z majem in junijem prejšnjega leta, tik pred izrednim poletnim obdobjem. Tudi zdaj, ko je raziskava že končana, je ritem dela podoben; pred rednimi sejami se količina prevodov poveča in nato naslednji mesec spet nekoliko upade.

Količina prevodov se na prvi pogled ne zdi zelo velika, vendar zunanji sodelavci ne prevajajo za enega samega naročnika, temveč sodelujejo tudi pri drugih projektih. Prevajalska ekipa tako skoraj nikoli ni popolna, zaradi česar so prevajalci, ki prevajajo za tega naročnika, toliko bolj obremenjeni.

Drugi razlog, zakaj so prevajalci zelo obremenjeni, pa je, da ritem dela ni enakomeren. So obdobja, ko agencija ne dobi niti enega naročila, nato pa naročnik v zelo kratkem času zahteva veliko prevodov. Glede na nujnost prevodov smo se z naročnikom dogovorili za tri kategorije: najnujnejše prevode mu vrnemo v 24 urah, prevode besedil, ki jih naročnik pošlje v petek, dobi do ponedeljka, za manj nujne prevode pa imamo tri dni ali več časa. V tem roku prevajalci prevedejo skoraj polovico vseh dokumentov (554). Druge prevode morajo opraviti za konec tedna (473) ali pa celo v 24 urah (239), pri čemer je Trados postal nepogrešljiv pripomoček.

Slika 4: Razporeditev besedil glede na čas prevajanja

4.1. Kakovost prevodov

Kot je razvidno iz prejšnjega odstavka, se je z uporabo Tradosa prevajalska zmogljivost agencije znatno povečala. Druga najpomembnejša pridobitev zaradi uporabe prevajalskega namizja pa je izboljšana sledljivost prevodov, s čimer se zvišuje kakovost prevodov. Pomnilnik prevodov vsem prevajalcem omogoča brskanje po starih prevodih (za vzdrževanje, v obliki konkordanc ali pa s prikazom popolnih in meglenih zadetkov), tako da je pregled nad opravljenimi prevodi boljši. In le da vsak po-

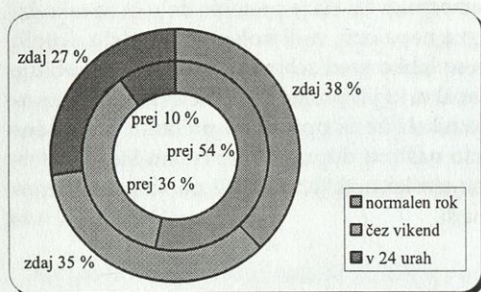
sameznik vidi svoje preteklo delo in se tako izogne napakam, tudi kolegi vidijo delo drugih in se lahko med seboj opozorijo na morebitne napake, ki jih posamezen prevajalec sam morda nikoli ne bi opazil. Po prehodu na Trados smo našli in odpravili predvsem številne terminološke razlike, prevodi pa so postali enotnejši.

4.2. Koristi, ki jih ima zaradi uporabe Tradosa prevajalska agencija

Prevajalska agencija s svojo dejavnostjo skuša zadovoljiti svoje osnovne potrebe: zmanjšanje stroškov in zvečanje dobička, zagotavljanje kakovostnih prevodov v čim krajšem času ter učinkovito vodenje prevajalskega projekta. Z uporabo pomnilnika prevodov nam je uspelo obdržati naročnika tudi po izteku prve enoletne pogodbe, pri tem pa kljub povečanemu obsegu dela celo ohraniti prvotno ceno, kar je naš velik poslovni in strokovni uspeh. Z uporabo Tradosa smo povečali konkurenčnost, saj smo z recikliranjem že opravljenih prevodov lahko znižali stroške prevajanja za približno 25 odstotkov. Zaradi spremenjenega načina dela so se nekoliko zvišali stroški vodenja projekta in vzdrževanja podatkovnih baz, vendar so v skupnem stroški še vedno dobrih 20 odstotkov nižji.

Začetni pomnilnik prevodov, ki smo ga napolnili s starimi prevodi, je štel 4825 prevodnih enot, do sedaj pa je narasel na 50.107 prevodnih enot. S tako bogatim pomnilnikom lahko zagotovimo enako količino prevodov v krajšem času. Pred uporabo Tradosa smo v 24 urah lahko zagotovili samo 10 odstotkov prevodov, danes je najnujnejših prevodov več kot četrtina. Prav tako z bogatim pomnilnikom prevodi postajajo vse enotnejši, to pa je za besedila, ki se ukvarjajo z bančništvom in financami, zelo pomembno in zvišuje njihovo kakovost.

Tudi vodenje projekta je učinkovitejše, saj z analizo novih dokumentov koordinator zelo natančno ugotovi, koliko dela čaka prevajalce, in naročniku že takoj sporoči, v kakšnem času

Slika 5: Prikaz prevajalskih zmogljivosti pred uporabo Tradosa in po uvedbi namizja

ga lahko opravijo. Z uporabo Tradosa smo zelo zmanjšali količino ponovljivih nalog, saj se prevajalci posvečajo predvsem prevajanju novih vsebin, za enkrat že opravljene prevode pa poskrbi pomnilnik.

4.1. Koristi, ki jih imajo zaradi uporabe Tradosa prevajalci in naročnik

Prevajalski projekt s Tradosom ne bi mogel uspeti, če z njim ne bi bili zadovoljni prevajalci, ki morajo z njim največ delati, in naročnik, od katerega je odvisno nadaljevanje projekta. Podobno kot agencija si oboji želijo čim bolj zmanjšati stroške in zvečati dobiček. Poleg tega si ves čas prizadevajo pospešiti prevajalski proces, čeprav to ne sme znižati kakovosti prevodov.

Ker smo v agenciji tudi drugo leto projekta za prevode zaračunavali prvotno ceno, smo se z naročnikom dogovorili, da celotno ceno plača samo za tiste dele besedil, ki jih morajo prevajalci prevesti na novo. Megleni in popolni zadetki, ki jih prevajalci samo pregledajo in popravijo, pa se obračunavajo po znižani ceni. Od začetka uporabe Tradosa je tako naročnik že prihranil približno 20 odstotkov.

Če naročnik prihrani denar za prevode, agencija pa ne zmanjša dobička, bi lahko sklepali, da zaradi uporabe Tradosa prevajalci izgubljajo honorar. Vendar ne smemo pozabiti, da se je obseg prevajalčevega dela z uporabo

pomnilnika prevodov zvečal. Z njim lahko prevajalci v enakem času prevedejo več besedil in zaslužijo več. V prvih osmih mesecih projekta je prevajalec povprečno prevedel 191,9 strani, za kar je zaslužil celoten honorar. Odkar agencija uporablja Trados, je v poprečju posamezen prevajalec prevedel 241,7 strani, to je 49,8 strani več kot pred uporabo Tradosa, za kar je zaradi spremenjenega načina obračunavanja popolnih in meglenih zadetkov prejel 80-odstotni honorar, to pa je še vedno nekoliko več kot prej. Druga, še očitnejša prednost dela s Tradosom je, da so prevajalci za svoje delo porabili manj časa; tega so lahko namenili drugim projektom in zaslužili še z njimi.

Poleg zvišanja kakovosti in zvečanja količine opravljenih prevodov je treba omeniti še občutno izboljšanje oblikovanja prevedenih dokumentov. Ti so se pred začetkom dela s Tradosom precej razlikovali od izvirnikov, sedaj pa je enako oblikovanje prevoda mogoče doseči brez vlaganja dodatnega truda in časa.

4.2. Mnenje prevajalcev o Tradosu

Kaj o Tradosu menijo prevajalci, so razkrili njihovi odgovori na elektronsko pošto, v kateri smo jih povprašali o njem.

- Ste s Tradosom zadovoljni in radi delate z njim?
 - Uporabljate Trados samo za ta projekt ali si z njim pomagata tudi pri drugih opravilih?
 - Katere možnosti, ki jih Trados ponuja, se vam zdijo koristne?
 - Kakšne težave imate pri delu s Tradosom?
- Vsi prevajalci so s Tradosom zelo zadovoljni. Devet prevajalcev ga uporablja za vse naročnike, en prevajalec pa ga uporablja samo za ta projekt, ker druga besedila, ki jih prevaja, niso primerna za delo s Tradosom. Kot najbolj koristne možnosti v Tradosu so prevajalci poudarili:
- možnost nastavitve za lokalizacijo (*substitution localisation*) datumov in zapisa števil v Translator's Workbenchu, ki jim prihrani veliko časa in prepreči veliko napak;
 - konkordance, s katerimi najdejo večino terminologije, ki jo potrebujejo za prevod. Pri

konkordancah so še posebej poudarili možnost *prikaži najnovejše (show most recent first)*, saj so novejši prevodi relevantnejši od starejših, in možnost *išči po konkordancah, če ni zadetka (start concordance search on no match)*, ki jim prihrani ročno aktiviranje konkordanc vsakič, ko jih potrebujejo;

- možnosti *kopiraj izvirnik in kopiraj izvirnik, če ni zadetka (copy source on no match)* se jim zdi zelo uporabni za besedila, pri katerih se v povedih pojavlja veliko števil in bi z vstavljanjem nespremenljivk izgubili precej časa, ter kadar se v besedilu pojavlja veliko tujih lastnih imen in obstaja možnost, da bi jih napačno natipkali.

V TagEditorju pa se prevajalcem zdi koristna možnost *izbriši oznake pri meglehni zadetkih (strip tags from fuzzy matches)*, saj kljub podobni vsebini prevodi niso vedno enako oblikovani, s to možnostjo pa pomnilnik ponuja ponovno uporabo vsebine brez spremenjenega oblikovanja.

4.3. Težave pri delu s Tradosom

Prevajalska orodja niso čarovniški trik, s katerim bi nemudoma odpravili vse težave, ki jih pri prevajalskem delu imamo. Tako imajo prevajalci tudi pri delu s Tradosom nekaj težav. Pri prevajanju z Wordom je na primer besedilo v vstavljenih objektih (slike, diagrami) treba prevajati ročno, in ker so objekti navadno zaklenjeni, besedilo zato izgubi prvotno obliko. Poleg tega TWB pri prevajanju Wordovih preglednic TWB preskoči vse celice, v katerih so samo številčni podatki, zaradi česar morajo prevajalci ročno zamenjati vejice in pike za tiščice in decimalke.

Velikost pomnilnika prevodov ob koncu raziskave je bila 19.046 KB, zato postaja problematično pošiljanje baze in besedil po elektronski pošti, še posebej če prevajalci nimajo zmogljive internetne povezave. Zato smo v agenciji postavili bazo na strežnik FTP in jo osveževali trikrat na teden, da bi prevajalci vsak trenutek imeli dostop do zadnje različice baze.

V širšem smislu je zelo pomemben učinek dela s pomnilnikom prevodov delitev besedila na prevodne enote, pri čemer je trenutna enota

posebej poudarjena, kontekst pa je manj viden, kar je najverjetneje vplivalo na zaznano postopno povečanje popolnih ponovitev. Predlagane enote zahtevajo tudi veliko manj sprememb, če ne vsebujejo anaforičnih in kataforičnih referenc, zato se jih prevajalci začnejo sčasoma izogibati. Posledica takšnega načina prevajanja je suhoparen, tehničen slog, včasih celo netekoč prevod. Vprašanje, ki se ga prevajalci morajo zavedati, je, ali res želijo izkoriščati prednosti pomnilnika prevodov na račun besedilnosti.

Treba je še dodati, da je kakovost posameznih prevodov zelo odvisna od kakovosti pomnilnika prevodov, ta dejavnik pa postane še pomembnejši, če pri projektu sodeluje več prevajalcev. Kadar prevajalci preveč zaupajo rešitvam kolegov in jih ne preverjajo v drugih virih, ker je tako delo hitreje opravljeno, dobimo nezanesljive prevode, napake pa se ponavljajo tudi v prihodnjih prevodih, kar še bolj zmanjšuje kakovost pomnilnika. Iz začaranega kroga se je mogoče izvit le z učinkovitimi metodami zagotavljanja kakovosti pomnilnika prevodov. Vzdrževanje podatkovnih baz je kompleksen in drag proces, zato smo bili v agenciji zaradi pomanjkanja osebja, časa in sredstev delo prisiljeni poenostaviti in porazdeliti med vse sodelavce. Vendar ugotavljamo, da smo tudi na razmeroma preprost način dosegli zadovoljive uspehe. Za kakovost pomnilnika po tehnični plati je skrbel koordinator projekta. Zagotavljal je, da je bil vsak opravljeni prevod ob uvozu v osrednjo bazo tehnično brezhiben in opremljen z vsemi potrebnimi administrativnimi podatki. Vsebinske neustreznosti pa smo odpravljali s sodelovanjem prevajalcev. Ko so ti pri delu s pomnilnikom odkrili napako, so o tem po elektronski pošti obvestili vzdrževalca baze, ta pa je v osrednji bazi poiskal vse segmente s to napako in jo odpravil. Kadar je bil o najustreznejši rešitvi potreben dogovor med prevajalci, smo uporabili interni forum. Tako smo napake odpravili v razmeroma kratkem času in popravke vnesli v osrednji pomnilnik prevodov, da se napake niso več pojavljale.

5. Možnosti aplikacije opravljenega dela na prihodnje projekte

Pred nakupom Tradosa agencija in njeni sodelavci nismo imeli izkušenj s prevajalskimi tehnologijami, zato sta za gladek prehod na delo s prevajalskim namizjem obe strani potrebovali veliko motivacije in energije.

Po analizi rezultatov in na podlagi zbranih mnenj prevajalcev lahko trdimo, da je bila uvedba Tradosa v konkretno prevajalsko okolje uspešna, z njim je zadovoljen tudi naročnik.

Zato se opravljeno delo in pridobljene izkušnje zdi smiselno uporabiti tudi pri drugih projektih. Ko je bila raziskava že končana, se je sodelovanje agencije z naročnikom razširilo še na smer angleščina-slovenščina in na dodaten jezikovni par nemščina-slovenščina. Iz angleščine za naročnika prevajamo različna promocijska in projektna gradiva.

V pomnilniku prevodov, ki smo ga pridobili z osnovnim projektom, smo obrnili izhodiščni in ciljni jezik in tako dobili referenčno bazo, ki jo lahko uporabljamo pri prevajanju iz angleščine. Terminološka baza je prav tako uporabna, saj omogoča preklapljanje med jeziki.

Agencija je začela za naročnika prevajati gradivo iz nemščine za seje nadzornega sveta njegove nemške hčerinske družbe. Prevajalci, ki poleg nemščine znajo tudi angleško, si lahko pomagajo z bogatim referenčnim pomnilnikom prevodov, ki je nastal s prevajanjem slovenskega gradiva za nadzorni svet v angleščino. Gradnja terminološke baze pa je lažja, ker ni več treba iskati in vnašati vseh terminov, temveč že vnesenim samo dodajamo nemške ustreznice.

Odpirajo se tudi povsem novi projekti, pri katerih bo delo lažje že zato, ker smo pri prvem projektu z vzporejanjem besedil, polnjenjem pomnilnika prevodov, z gradnjo terminološke baze, s pripravo besedil in z reševanjem nastalih težav pridobili ogromno izkušenj.

6. Zaključek

Pri pregledu razmer na trgu prevajalskih storitev se zdi, da bodo v bližnji prihodnosti tudi v Sloveniji vsi resni ponudniki prevajalskih storitev morali premisliti o sodobnih prevajalskih tehnologijah in jih začeti uporabljati, drugače ne bodo mogli več dolgo zagotavljati zahtevane količine prevodov zahtevane kakovosti v danem času in tudi njihove cene se ne bodo mogle prilagajati konkurenci.

V času, ko prevajalska namizja postajajo del standardne opreme ponudnikov prevajalskih storitev, se pojavljajo potrebe po povezovanju namizij z drugimi jezikovnimi viri in tehnologijami, ki so del prevajalskega procesa. Ponudniki komercialnih prevajalskih namizij so orodjem za računalniško podprto prevajanje dodali možnost računalniškega (strojnega) prevajanja, ki omogoča računalniško prevajanje tistih delov besedil, za katere pomnilnik prevodov ne najde ustreznega prevoda, in tako združuje prednosti obeh svetov (Mügge, 2001), vendar takšne jezikovno odvisne rešitve za slovenščino žal še niso na voljo. Prizadevanja za optimizacijo in avtomatizacijo kompleksnega prevajalskega in lokalizacijskega procesa znotraj večjezičnega dokumentacijskega cikla so bolj kot kadarkoli prej postavila v ospredje pomen učinkovitega poteka dela in celovitega upravljanja znanja, ki ga jezikovni viri vsebujejo (Yuste, 2004). Eden najpomembnejših projektov na tem področju je Euramis, s katerim prevajalska služba EU zmanjšuje količino ponavljajočih se administrativnih nalog in tako prevajalcem omogoča, da večino svojega časa in energije posvetijo strokovnemu delu (Translation DG, 2004).

Z vse pogostejšo uporabo sodobnih prevajalskih orodij na vseh stopnjah prevajalskega procesa se postopoma povečujejo tudi delodajalčeve zahteve do prevajalcev. Ti morajo vse pogostejše poleg dobrega poznavanja jezika in relevantnega obvladovanja strokovnih področij dokazati tudi računalniško spretnost in poznavanje dela s prevajalskimi programi. Mlajši prevajalci danes potrebna znanja pridobijo že med študijem, starejši pa bodo morali

sami zavestno poskrbeti za udeležbo na ustreznih seminarjih in delavnicah, saj bi se v najslabšem primeru lahko znašli pred paradoksom, ko mladi prevajalci, spretni z računalniškimi orodji, zaradi neizkušenosti na strokovnem področju ne bi mogli dobiti dela, starejši prevajalci pa kljub strokovni podkovanosti naročnikovih potreb ne bi mogli zadovoljiti zaradi nepoznavanja prevajalskih tehnologij.

Kot se je izkazalo pri opisani agenciji, je lahko vključevanje prevajalskih tehnologij v delovni proces uspešno kljub poprejšnji neizkušenosti s tem. Potrebni pa sta motivacija in želja po uspehu vseh vključenih v projekt: naročnika, agencije in prevajalcev. Če vse tri strani razumejo, kaj lahko s prevajalskim namizjem pridobijo, bodo v projekt pripravljene vložiti več časa, truda in sredstev.

7. Viri

- Krstič, A., Belc, J. 1999. »Prevajanje pravnih aktov EU«. V *Uporabno jezikoslovje* 7/8. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje. 191–205.
- Mügge, U. 2001. »The Best of Two Worlds: Integrating Machine Translation into Translation Memory Systems – A universal approach based on the TMX standard«. V *Language International* 13:6. Amsterdam: John Benjamins. 26–29.
- Taes, A. 2001. *Introducing CAT in The European Commission's Translation Service*. Bruselj: Translation Service, European Commission. URL: http://europa.eu.int/comm/translation/reading/articles/pdf/2001_03_30_brussels_taes.pdf [2. 9. 2004]
- Trados. 2003. *Translator's Workbench User Guide*. Dublin: Trados Ireland Ltd.
- Translation DG. 2004. *Translation Tools and Workflow*. Bruselj: Directorate-General for Translation of the European Commission. URL: http://europa.eu.int/comm/dgs/translation/bookshelf/tools_and_workflow_en.pdf [2. 9. 2004]
- Yuste, E. 2004. »Corporate Language Resources in Multilingual Content Creation, Maintenance and Leverage«. V *Proceedings of The Second International Workshop on Language Resources for Translation Work, Research and Training*. Ženeva: Coling. 1–7. URL: <http://nl.ijs.si/sdjt/bib/coling04/W3/pdf/1.pdf> [2. 9. 2004]
- Željko, M. 2000. »Pomnilniki prevodov v praksi«. V *Mostovi* 34:1. Ljubljana: DZTPS. 75–90.